

David Joris

**Van Godes || ende des Menschen || kentenisse sampt haerder || beider voertbren
|| ginge.|| ... ||**

Rostock: Dietz, Ludwig, 1545

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1012764842>

Druck Freier Zugang

In Theol. unigeb.

In diese ~~unigeb.~~
unigeb.

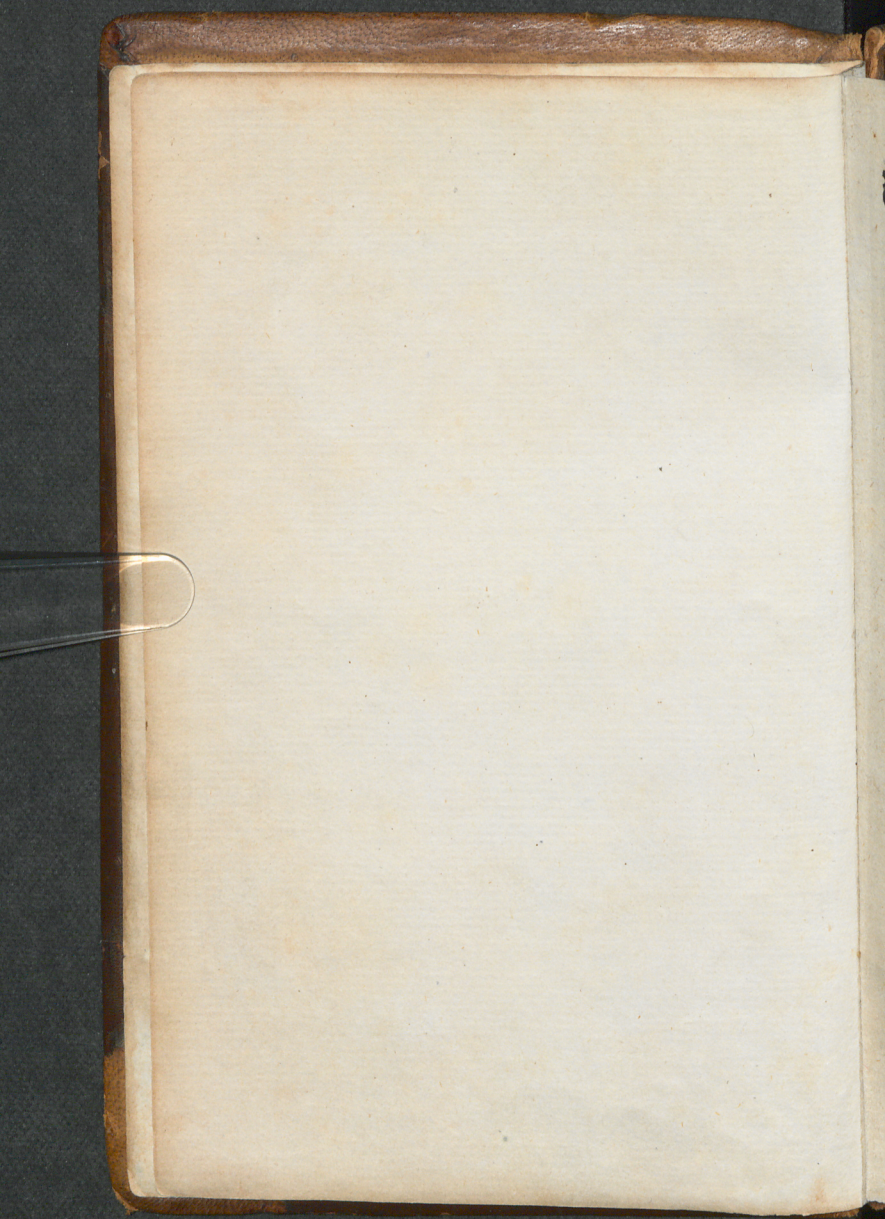
33

(M. 3107. O. 1-20.)

Rara

<R> F4-6554¹⁻²⁰

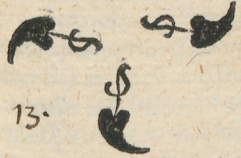

**Van Godes
ende des Menschen
kentenisse sampt haerder
beider voertbren
ginge.**

Godt te kennen is
volkoemen gerechticheit: en sijn
Fracht te weeten is die wor
tel der onsterfflicheit.
Sapientie. 15.

101
Königliche Bibliothek
der Universität
Rostock
eingel.

102
Königliche Bibliothek
der Universität
Rostock
eingel.

Hoort toe die Goe
des kentenisse soeckt of beroemt
een met sijn Gemeinte / swy:
ghe sijn kint oder dies
naer sijn wilt.

Ale wat sich Godes ke-
tenisse beroemt eer hy tot
sijns Sunels oder selfs ke-
tenisse koemen is / der liecht
en bedriecht sich seluen en
die geene die hem gelduen /
betrouwen ende naeuolgen : want goet wert
niet dan wt quaet / gelijck het licht wt die duys-
sternisse / den dach wten nacht / dat soet wt bit-
terheit bekent wert: het blijfft onweedersprees
felijck.

Ist dat yemant dan Godes
kentenisse ghelust oder begeert : soeckt / jaecht
off daer nae staet / soe moet die ouer hem sel-
uen niet verwonderen wantmen hem tot sijns
selfs kentenisse inleyden off brengen wil: dies
wijl hy sonder dat an Godes kentenisse niet ge-
koemen kan: ende sich seluen in alle manieren
eerst onderuynden / als enen wech doer off ver-
by wandelen ende ouerlyden moet / all eer hy
Aij den ees

den ewigen ingancf genaecken: tmo:genliche
Godes fentenisse jnt aenghesichte Christi bes
schouwen mach: Dat sonder talderheilichste
gelooff (Godes ewige fracht) niet gheschies
den kan.

Daerom der tot Gods fente
nisse waerachtich foemen is / der heest hem
seluen sampt die werlt ouerwunnen / victorie
ende beroeminge weder die doot ende Helle:
want die sonde heest aldaer geen heerschap
pie meer: hy leeft allene die lieffde sonder wet:
wert derhaluen nimmermeer byden **HEER**
beschuldicht off van niemant verordelt. Hy
oeverst (naedien hy van Godt waerachtich gez
booren is) beschuldicht ende ordelt alle dinc
well: Dan er mach van niemant geordelt oder
beschuldicht werden / om dat hy foemen is tot
ter waerheit jnden Geest aller gerechticheit: al
daer geen wet ghegeuen is. Mer volfoemen
rechtuaerdicheit / vryheit ende medecijn. Wie
daer toe foemen is / sal tseluige / ende niemant
anders / te recht met waerheit betuygē moegē.

Siet alsoe staet om een soeda
nygen wel te bidden / den seluigen byder slips
pen an te grijpen om met hem te gaen / der
Godt mede ende die wech fondich is anders
niemant: want den seluigen sal ende machmē
hooren / geloeven ende nae volgen sonder ach
terdenes

terdencken oder murmurere/ om dat hy geloof
felijck ende getrouwelijck / een toehoorder ende
naeuolger Gods is. Den welcken die **H E E**
R E wel an sijn tonge oder spraeck fall bekent
maecken/ ter rechter tijt ant licht te seen geuen
tot loeue der heerlicheit sijnder genaeden.

Vladien ick dan gelooff/ mont
wijßheit/ kentenisse ende verstant merckelijck/
jn sonderheit van Gods genaeden dit wt toe
spreecken ter rechter tijt ontfangen hebbe / sal
ende moet ick tot beteringe ende stichtinge des
lichaems Christi als een licht ende verburgen
schat des herten hernoozt brengen en niet vers
swigen: alle wege myn huys in achtinge nez
men/ voirseen/ beschicken/ versorgen/ dat bes
ste raden leeren en vermanen: berispen/ straffe
ende onderwijßen / op dattet den **H E E R E**
orberlijck ende genoegelijck alst huis Gods
werde: Dat jnden Geest ende waerheit voer
all ende boeuen alle dingen benaersticht ende
waergenoemen sijn moet: off anders fall alle
andere rymmeringe/ versorginge/ hulpe ende
bewaringe niet gelden/ noch in vleisch oder let
ter/ daer die **H E E R E** den voerganck niet en
hefft. Want tis kenlick dat die schepper voert
schepsel/ die kunst voerden konstenaer / wijß
heit / kentenisse en verstant voerden wysen en
verstandigen/ tlicht voert gesichte/ fracht voer
den stercken / de **M**an voert wijff/ twijff voert
Aij **K**ijnt

Kijnt / die heere voerden knecht gaet. Want dat
waer is soe salt ende moetet dan jimmer voer
al eerst bedocht sijn / soe anders dat daer doer
beschickt off voertgebracht wort verschinen en
heruoort koemen solde / Ist niet recht: Soe dan
die man / is sijn fracht: ende gelijck die meester
is sijn werck. Soe die Vader / is die Soon: soe
die Moeder / is oick de Dochter: Komt dan de
Leraer van beneden / soe is sijn leere verganes
felijck. Kompt hy van bouen witten hochsten /
soe gaet hy ouer all ende blijfft. Dat is / is die
meister oder heere noch een kijnt / soe is sijn lees
ringhe kindelijck off knechtelijck. Welcker kins
desse onualmaecte dinghen alle opholden
moeten voert volkoemen. Nu en kan jaec nie
mant dat volkoemen voert brengen / hy en moet
dat eerst / gelijck een vadt den wijn / in hem sel
uen hebben / sal hij seluige wtgeuen off voert
brengen konnen: ende dat kan niet anders ges
sijn seg ick / dan hy inheest. Alsoe sal en moet
die gelouige mensch bysonder Godt (een **G**
R ende schepper des hemels ende der eerden
den hy voer sijn Vader beroemt) te wille / ges
hoorsaem sijn voer hem seluen / en sijns **G**
R woort schuldich sijn toedoen / niet eens
anderen. Naedien in hemel noch op eerden
sijns gelijcken niet en is / ende allene wijsheit /
fentenisse / ende verstant / macht tot alle dingē
met voersichticheit / bescheidenheit en ordent
lijckheit heeft. Want off schoen yemant / sijns
geen

4

geen acht van waerden/ noch in geen eer hadt
hem seluen oder een mensch lichaemelijck meer
naeuolgen/ hoozen ende belieuen wilde/ soe en
fan oder mach hy noch niemant sonder hem
nochtans niet. Ist tymmeren/ hoeuen/ tuynen/
planten/ sayen en mayen: jae alles wat hy bes
gint van huwen/ trouwen ende kijnder winz
nen: koepen off verkoepen/ dat moet Godt ges
benedien/ sijn wasdom off vorderinge geuen
off thelpt gants niet/ wat die mensch met
Gods versmaedenisse wil ende doet: heffimen
den **HEERE** tegen/ die in alles die macht in
handen hefft: soe ist verloren getimmert/ ges
tuynt/ gesayt off geplant: soemen an Israehel
naeden vleisch beschouwen mach. Dan dat
sulckes schrieken oder verwerret solde werde/
hefft een klein aenseen byden **HEERE**/ mer
dat daer doer beteyckent en wt gesprocke wert/
hefft ongelijck meer in: Hoewel daer niet opge
docht noch nae gesocht wert. Daerom die den
HEERE daer voerspoedich in te sijn/ dienen
solde/ waer niet wijs/ gants van sijnder kens
tenisse vreemt/ solde hem oick daer inne vers
grammen ende verachten: Die lichaemelijcke
oeffeninge/ de soe weynich profyten/ soe ter her
ten te neemen/ ende die Godsdiensticheit van
binnen wten sin te setten. Voerwaer een jeger
lick macht doen/ dan ten sall v tot geen lachen
vergaen: want al waer die luyden moede oes
uer geworden sijn/ sal verbiant ende te niet ge
Aiiij daen/

daen / met de voet geschopt ende vertreden wer
den / dat soe eerlijck / groot ende kostlijck gehol
den is: sal in allen manieren soe gantzelijck ver
wurpen / klein geacht ende verby gegaen wers
den / Niet alleene sonder prijs / mer oick tot
oneere / schande en laster staen: een gruwel int
aenseen den geenen sijn / diet gelust ende ges
lieft / onderholdynge gedaen hebben.

Daerom ick roept v voer wt:

werpt van v herte wech / alle dyne Goedekens
oder boelen: ist Man / Wijs off kint: Vaeder /
Moder / Suster en Broeder: Drunt off Nach /
golt off siluer: huys offerue: lant off sant: Flez
deren ende andere yuwelen off enigerhande
dingen / die gy v seluen ghemaeckt / v herte op
geset off nae laeten trecken hebt / ende der H:
R: doer geweigert off vergeten wert: en gry
pet an den H: E: R: Godt v leuen / licht / en
salicheit: dat seg ick / off alle tandere (soe ghy
daer by bliuen / v lust en leuen beholden wilt)
sal v niet moegen verlossen noch helpen / off
by v bliue. Daerom hangt den H: E: R: van
gheheelder Zielen an: voeget v herte tot hem /
die v helpen / reddende ende beschermen / dat les
uen ewich geuen off nemen kan: Ick segt v /
laet v helpen wt dat boose geslacht / verandere
ren ende vernieuwen ander sinnen des herten
in tijts / eert te lacte wert. Soecktet Rijcke Gos
des ende sijn gerechticheit / met v herte / sin en
moet:

moet: wat v voerts meer van noeden is/ sal v
toe gewurpen werden: Sal alsoe geschieden.

Leert O mensch nu kennen en
weten/wie dijn rechte Vader/ Heere/ Meyster
ende man is: Waer hy heerkomt van bouen
off beneden. Vozder: Goedanich hy van aert
ende gheest / van wille ende werck is moechdy
nu alles foemē te weten op dat gy verstaet wie
gy meer sculdich sijt te hoorē off te gelouē / an
hangē / eeren en dienē sult. Siet de eertsche Va-
der/ Heere en Meyster off man / dat gijt verstaet/
is verre onder den hemelschē: Want van hem
ende doer hem heeft hy macht/ tot dit en dat/
mer alleen eerdich off vergancelijck is. Will
oick dat die seluige in dat deel met bescheiden-
heit naeder ordeninghe Gods eerlijck en waer-
dich/ vant seluige ghehouden werde/ daer hy
een Vaeder / een Heere ende Meyster off man
van sy: dan wyder wil hy niet verloepen off ge-
daen hebben. Mer dat voele meer die seluige
voer al sal behooren te weeten / wie hem soe
heerlijck gemaect/ tot die eere ende waerdic-
heit gebracht heeft: op dat hy die seluige sijn
oeverheer en Meyster bekenne: Den hy (wan-
neer hy selff toekompt dat eertrijck wederom
te vernieuwen ende alle verdurnene dingen te
recht te brengen / nae sijnder aert te oordelen)
sijn rijcke eere ende goet/ wat hy synent haluen
besitende off ontfangende is/ schuldich oever-

AA v te leue

te leeren sijn sal: op dat hy hem wt onuerstant
daer ouer niet en vermoeye/ noch tegen op en
richte: mer gants voer hem swige ende buyge/
die eere gheue die hem toekomt. Naedien hy
die Heere ende thoofft van allen is: ende alsoe
hem niet van synen stoell en stoere/ende gants
tot niet/ tot niet en maecte/ van daer hy wt
opgestaen is.

Der hemelsche Vader/ HEE
RE ende Meister oder Man is een Geest/ he-
mels ende ewich/ glorioes in allen sijnen wer-
ken: Er komt van bouen/ sidt in hoochste ende
siet in nederste: Heeft een lust an die kindere
der menschen wel te doen/ die te voirkomen
met goede/ met sinder aart ende Geest te bega-
uen/ off te veruullen/ met dueden ende sijn-
der onspreeklijcker lieffden. Dat is een ander
leuen ende licht/ een ander aart en Geest/ een
ander verstant ende kentenisse/ nae sijn eygen
ondootlijcken sin gheuen: dat in gheen mensch
oder Engels macht en is. Derhaluen salmen
(die anders niet in sijn eigen verduruen boesen
sin verghaen en wil) des H E E R A hem-
melsche stemme/ ende genadige goede woort
mer alder begeerten bouen alle andere reden
hooren/ ende voer andere dingen benaerftigen
te doen: Want tis hooch tijt ende noot o:baer.

Die eerdissche oder vleissche
lijcke

6
lijcke Vader brengt voert nae sijnder aart: Kan
off mach vorder niet dan eerdische ende elemē-
tische dingen/ die hy noch swaerlick te begris-
pen kompt. Der hemelsche brengt van gelijck
oick nae sijnder aart/euen gelijck de'eerdische/
dan (seg ick) na sijnder aart / geest ende wesen
voert. Nu ist kenlick soemen die stemme des
hemmels: dat Woort Godes hooren / gelo-
uen ende opseen geuen solde: Dat men die
stemme der eerden/dat woort eens menschen/
besyden / in die vergheetelheit most stellen/
het meeste voert minste an neemen: Dat is/
datmen nootlick tgoede verkiesen / ende tquas
de verwerpen most: Daermen niemant met
recht toe bidden/dan selfs begeeren ende wils-
len/ alle dingen om oeuergeuen off om achter
laeten solde/soemen dat verkrigen mochte: om
dattet quaet quaedet off verderfft/ ghelijck die
doot het leuen wechneemt.

Het quaede off die verderffte/
nisse kompt wt die eerdische / mer die behols-
dinge off verlossinge en alle goet/ kompt wt die
hemelsche: waerom men de hooren gelduen en
lieuen/ dander in contrary haeten ende weder-
staen moet/ de wyl de hemelsche Godt/ Heere
en Vader die mensch tot sijn eigendom/naem/
beelt ende heerlicheit gelijck een Vaeder sijn
sijn maect: alle lieffde/ trouwe ende waerhz
bewijst/ jae sich seluen daer voir worgaet: dat
Aa der ans

der andere boose geest oder verderffelijcke aart
der quaethz allene niet en kan/ mach oder wil/
dan yuist contrary doet. Nu seet wiens aart en
gheest / wy nu lieffts ende meest sullen hoozen
ende nauolghen? Wat behooren wy meer op
seens / cere ende prijs te geuen/ dat van de glo
riose Godt/off van de menschen voertgebracht
wort? Siettet in; Znder waerheit wie dat ons
del gemist der is een puyt sot/ den men rechtes
lijck met vingeren naewisen/om lachen ende be
spotten solde. Wiet ouerst weet/ ende sijnder
niet in allen manieren voerdie menschen an en
neemt/ der sal noch gruwelijcker geordelt ende
gestrafft werden. Nemet ter herten V ghy ol
ders/ die ouericheit/ wijsheit / kentenisse en
voersichticheit in diesen hebben; die eerde bees
teren stichten en doer die informacie uwer kijn
deren vernieuwe solde: Jae alle uwe narstichz
voer all daer toe te doen schuldich bist. Doch
alleen niet en sult gedoen konnen/ mer oick n3
weeten den wech daer toe inder waerheit: Ten
sy dat ghy v voer al eerst selue te rechte leyden/
leeren ende wederbrenghen laet / wt vleisch in
geest/ wt dat eerdissche int hemelsche/dat doer
den hemelschen geschieden moet.

De Olders soecken wel haer
Guys ende Hoffte repareren / in raeck ende
dack te holden / in allen manieren te voer
seen: Dueren/ poorten/ grendels ende sloeten
te bewa

7
te bewaeren: eerlick/schoon ende eferlick te ma-
fen. Voert: dat sy ende haer Kijnderen van ge-
lijck in kost/ in Blederen/ in Geldt ende goedt/
wchwendich van alles wel versocht ende son-
der ontbiecken sijn mochten/ dan op haer seluē
noch op Godes Woorit inwendich te achten/
swoyge die Kijnderen / passen sy niet. Sencket
hier wat een wyßheit dat opter eerden is / hoe
alle die Werlt in blyntheit en duisternisse foes-
men/ tleuen Gods ende sijnder kentenisse ont-
ureemt/ den Duuel gelijk gheworden is: yae
soe gantsch ende gaer all/ dat soe wie niet vans-
den Hemelschen Vaeder / H E E R E ende
man/ herbooren/ volleert off gemaect en wort
sal waerachtich in sonden steruen / en metten
Duuel als sijnen Engel oeder dienaer int hels-
sche vuyr gevonnist werden.

Soe seet nu voer v / wien gy
hoort/ geloofft ende naeuolcht. Sich voer dich
verstaet/ want trouwe was nite als nu soe woi-
nich. Vertrouwt geen vleisch / wanttet enckel
hoey/ dootlyck/ loogenachtich ende verganckes-
lijck / in allen maenieren ten quaeden geneicht
is/ met alle wat daer van gebooren wert.

Ach Godt / waer thoe is die
mensche foemen? Hoe is hy soe beestich ende
blynt geworden/ dat hy meer opt ffiguerlijcke
huys / dan op sijn huysgesin oder op trechte
huys

huys siet / Daer het andere nochtans ffiguer
lijck naeghenoemt wert. Doch off schoen een
vaeder des huysgesins / ende een moder der
kinderen / wel voele naerfichcits tot dat holte
ende steenen huys te ouerfoemen deden / ende
in raeck ende daeck onueruallen / voer dieuen /
roeuers / ende andere ongediert off vlijlicheit
reinjck hielden. Wat ist als sy haer kinderen
oder huysgesin niet in gelijckes voele meer en
versozgden: Want als die verdurnen ende
verlooren gingen / voerden **H E E R E** eer
loos ende schandelijck werden / soldt dan wel
huysgeholden sijn? Zae sryge den **H E E**
R E / soe sy by die mensch niet voele meer vers
socht ende behoedet en werden / voer die hoer
reerdes / oeuerspeelders / roeuers / schenders en
dieuen / solden haer huys niet eerlijck konnen
maecken.

Daeromme is dat Godes
wille / mijn lere / hert / sin / ende moet alsoe: Dat
men aldereerst dat rijcke Godes ende sijn ghes
rechtichheit soicke / Namelijck: Dat yegelijck als
dermeest en eerst dat alderkostelijckeste schoons
ste ende grootste inder gedachten voerneemer
sonder onderlaet daer nae stae te verkrygen: en
dat doer sleuende Woordt Godes / metten ges
loene inder herten te ouerfoemen: dat is nu
scherp gemerck nemen op des **H E E R E**
saecten: voer alle dinc opt geene dat die mont
der ewig

8
der ewigher waerheit spreekt / Godt met ghes
hoorsamheit des herten wil ghedaen hebben:
der alleen onse beholder / saelichmaecker ende
geuer des leuens ende frachts is: Een lust
ant goet te doen ende tquaet dat hy haet wech
te neemen heeft: met welcken hy wil gestimt
ende gehanthaeft hebben in een lichaem oder
wille en sin met hem die alleen wijs is. Voers
der: wil hy die sorge van ons geerne annemen
ende nae sijn Woort / alle wat ons meer van
noden is / toewerpen: sijn mont heuet gesproec
ken / twert sich soe beuinden / dan heth wert
hy weinich te rechte verstaen / swige gedaen:
Namelick / dat jemant hem solde alle sijn mens
schelijke sorge ende bekommeringe ontslaen /
alleen op dat des **HEEREN** is gedencken /
dat gelysten / te willen ende te doen: Swelck
(soe licht te ghelouen is) nu by niemant en
mach waerachtich onderuonden werden / dan
vanden geenen diet te rechte in waerheit doet.
Wil ouerst yemant dan Godt die **HEERE**
vanden Hemel waerachtich oder loegenach
tich bewisen / der doe sijn Woort / Alsdan wert
sich beuinden off he gheen waerachtich Godt
en is / der barmherticheit ende gherechticheit
doet vp eerden.

Alsoe staet my nu voer alle
dingen gelijk een goet huysvaeder ende ges
trouwe moeder / die haer huys wel versorgen
ende

ende voerseen/beschicken ende ordentliĳck te sae
 men in eeren holden / sĳerp op te waecken en
 wel te hoeden/dattet seluige niet auerrecht om
 gewurpen oder gebroickten wert: als dan voer
 my als voer alle die anderē onmoegelijck waer
 te doen/sō sy niet van den Geest en waerhz ges
 boren/off in gehoorsaemhz der ewiger waers
 heit voortgebracht en werden: vermits die an
 dere(allene witten bloede vandē vleische geboz
 ren) tot die eerdische seenlijcke dingē gesint/vā
 der jonckheit op tot alle quaet geneicht sijn/ en
 niet doer leerende lerynge te veranderē off ont
 te wendē sijn: Daer de mensch een grondelijcke
 aart/hert/ sin ende moet van heeft: Wāerom
 byden seluigen sfaut / loeghen ende bedroch te
 vijnden/ ganzelijck niet op te staen en is / soe
 hy van sijn natuyre angeuochten wert. Derz
 haluen bin ick gewis dat mijn huys in sulcken
 aart ewelijck niet bestaen en mocht / algeheel
 van eenen anderen aart most voertgebracht en
 getimert werden dan wten bloede van vleisch
 oder boeckstaft/ sonder vanden heiligen Geest
 in een nieuw hemels Godelijck wesen ende les
 uen der ewicheit. Niet int olde wesen der lets
 teren nae dat bewoꝝp dat Moysen ende Dauis
 den vertoont/ in een gelijckenisse sijn der heilis
 ger hutten voergeschreuen werde. Noch oock
 nae dat wterlijcke voerbelt/ off schriftelijck ex
 empel/ dwelck nochtans vanden **SEKEL**
 Jesu doer sijn Apostolen naeghelaten / beter
 sprekt

Die nu daer
 onder/Naeme
 lict/ onder dit
 huys beuondē
 werden genes
 ten die seluige
 gratie in allen
 manieren.

9
spreekt dan den Tabernakel oder hutte Moysi
off Salomons tempel. Sacrom het oick vans
den Apostelen/ Naemelijck / die gemeente een
huis off tempel Gods van leuendigen steenen
wtgesproicken wert: Hoewel die seluige bou
winge oder versaemelinge noch als een kÿnde
ende Jongelinc verby gegaen/ verre vanden
rechten man ouertrefst wort/ doer dat volfoes
mene/ een waerachtich wesen des Geestes in
der ewicheit. Welcks woorit oder leere / geest
ende leuen sÿn/ die ewelijck onuerandert blys
uen moeten jnden hemel. Doch wert van hem
ende doer hem eerst dat wijsff ende kÿnt voert
gebracht/ dat aengesicht der eerden vernieuwt
ende alle geslachten in hem gebenedijt: alle din
gen te rechte gebrocht/ die tuynen gerepareert
ende die wegen verbeert/ Jerusalem getym
mert/ den tempel jnden gront der ewicheit ges
ffundeert/ die nimmermeer affgebroocken en
veruoert / off verandert sall werden / om dat
geen ander meer nae diesen is off toe foemert
mach.

Dan seet dit wijsff en kÿnde
ren werden wt lieffden/ in lieffden / doer lieff
den/ vanden Geest der ewiger lieffden en trou
wen gewonnen ende waerachtich ondoorlijck
van de lendenen der verrisenissen oder verwin
ninge Christi voertgebracht: Euen gelijck inde
vleische byden menschen geschiet. Derhaluen
BB sy nyma

sy nimmermeer verleit off affgetoegen en moe-
gen werden / want se vleisch van synen vleys-
sche ende been van synen benen / naeden Geest
en waerhz/rechte erfgenaemē sijns rijcks sijn.

Soe wie dan in dit huys

Johan. 7.
Het sal doer v
getimmert wer-
den.
Jesae.

Gods is/ off daer een lith oder steen van sijn
wil/ der moet (diewijl dat niet dan alleen van
gelouige/ gehoorsamige/nederige/goetwilliz-
ge herten gebouwt ende opghetimmert wert)
sijn ziele oder herte all geheelijck tot Gods herz-
te/ Christus sin ende wille begeuen: ende sich
vanden Geest doer mynen raet/ woort ende lee-
re inden **HEERE**/ daer toe van Gods genas-
den opgeweckt / bereyden / beleiden ende ges-
seggen laeten/ als een kindeken. Want ghy en
moecht hier niet nae de gedachten uwer herten
wandelen off selfs voernemen doen: Hoordy
dat wel: Noch dijn eigen woorden spreecken/
mer nadie gedachten ende dat voernemen Gos-
des: ende dijns **HEEREN** woort spreecken.
Peinst daerom / dreelck nochtans niemant te
rechte ghedoen en sal / hy en hebbes te voeren
in sijn herte geloeuende ontfangen: boeuen sijn
eigen woort lieff ende waert. Niemet terherte.

Soe laet v by tijts gelijck een
vrouw tot die man inuoegen / ende als steen/
holt / siluer ende goldt van een wijs timmer-
meister oder goet werckman gedaen wert: All
diewijl

dierwyl die **H E E R E** my tot dit huys oder dese
 se gemeynte/ een woeninge / stadt / ende tems
 pel des heiligen Geestes sijn verstant / konst en
 waerachtige kentenisse / licht en volheit met als
 der waerder bescheidenhz tot sijn loff gegeuen
 heeft / nae synen welgevallē: Doch gewilt dat
 dit huys oder lusthoff voer al ghebouwt / dit
 wijff ende kint begeert / diese spise ende dranc
 gehongert: Diese fesklederen ende kienodien
 dit licht ende leuen / diese rust ende vrede voer
 al benaersticht / dit opperste goet gesocht ende
 verkregen solde werden: op dat hy ewelijck by
 ons ende wy met hem woenen / onsen Godt /
H E E R E ende Koninck ende wy sijn volck
 sijn mochten / Naemelijck ouer onse ganze Zie
 le ende sinnen des herten : welcke hy van ans
 uanck tot synen naeme / loff / eere / prijs en beels
 oder heerlijckheit bereit ende gewilt heeft : ons
 daer toe geschaepen heeft / doer ons te verschi
 nen ende in toe betuygen sijn volmachticheit /
 rijckheit / goetheit ende sterckheit / tot loene sijn
 der heerlijckheit.

Querst diese timmeringe / in Quer dese ge
 meente sruet
 Godt ende is
 hy zeloo:sch.
 hier holt hy
 toog op.
 voringe / oder inlyuunge off gemeente geschiet /
 seg ick / niet letterlijck wruwendich lichamelijck /
 mer inwendich metter herten ende sinnen: oick
 niet menschelijck / dat is / niet eens menschen
 herte / sonder tot Christus Davids herte / die
 gesalffde des **H E E R E** N / een man Gods:
B B ij Daer

Daer aff geschreuen is: Een vermaerde plante
der gerechtichz oder des gelooffs. Nae welcker
eeniger herte oder Godelijcker aart/ het sich als
le buyghen off bekeeren / ende daer van leeren
moet der tot Christus sin ende Gods wille jnt
rijcke Gods en leue der ewicheit foemen wil.

Siet mijn alderlieffste diese
vereeninghe oder versamelingz is niet eertsch/
sō die man oder wijsff wterlijck off de Kriegslu
de rotten lijflijck/ dan een geestelijcke Godlijck
ke versamelinghe des herten in Christo/ met
Godt te vereenigen en te leuen inder ewicheit.

Soe foemt nu her die in dit
huys Gods off in die rechte waere hertelijcke
gemeente Christi sijn wilt. Bringt uwe vryz
willige gifften ende liberaele gauen wt geheel
der zielen den **HEER** Godt een heilichdort
te maecken / vanden schat vwer herten voert/
ende laet seen nu wat gelooff hoope ende lieffz
de ghy tot den alderhoochsten ende schoensten
hebt/ den ghy dñ **HEER** ende Boenince
noemt. Merckt eens te recht hoe lieff en waert
hy dy van herten is / off ghy hem oick bouen
alle menschen en Engelen anhanghen/ eeren/
belieuen/ te wille genoechelijck ende eens met
hem gesint sijn wilt/ voer dñ enige Heere en
meister holt. Dit selue moet sich beuynden in
der waarheit/ dat seg ick v/ met seggen ist niet
genoech

gensch/ metter hant ende mont wertes niet ge
 daen: Het moet met geheelder herten bewoesen
 sijn dat waerachtich is. Want met handen off
 voeten kanmen Godt niet genaecten off licha-
 melijck welbenallen: Voede min met die mont/
 Dan seg ick/ met gelouiger herten dat is met
 Gheest ende waerheit. Waer ouerst dat selue
 waerachtich is / daer ist inwendige doch oder
 gepens off alle die sinnen met lust / wille en
 begeerte toe: Jae tganze Corpus soet mach
 En siet meerder en eischer die **H E E R E** Godt
 noch de Duuel niet: Want meerder off verder
 en kan de mensch niet/ dan met die wille synes
 herten. Wat ouerst daer oick niet wt en kempt/
 gelt noch en trefft niet.

Daerom bedencft v wel ende
 seet nu off ghy in v herte den **H E E R E** wils
 lichtelijck tsynen wille met ganzer herten bes
 reit ende ghelaeten staen. Sietet in/ want tis
 niet lichtelijck te bedencken / swige te seggen
 Want den **H E E R E** vrywillich bereit ende
 ghelaeten te staen is sijns selffs oder des mens
 schen sin ende wille sonder murmureren nym
 mermeer ghedaen/mer gantzelijck aff te gaen/
 ende den **H E E R E** Godt allene te leuen niet
 hem seluen/ dat is / niet te doen wat hem sons
 der den **H E E R E** goetdunckt/ Noch na sijn
 opset off voernemen te wandelen off eighen
 woort te spreekken ende selffs sin oder wille te
 BB iij doens

e plante
 welcker
 sich als
 in leuen
 wille int
 en wil.
 diese
 versich/
 riegla
 bodlicke
 te/ met
 vichit.
 n dit
 rtelike
 we vyz
 t gebed
 ickdom
 voert/
 de lieff
 pensien
 deninc
 waer
 boum
 leuen/
 is met
 ere en
 en sijn
 st niet
 noch

doen: Want die algeheel quaet/ verleidende/
doedende ende verderuende is.

Daerom feert v aenghesicht

verre van dijns selfs sin en eigen wille: Van alle boose lusten en begeerten/ Namelijck/ feert v oogen aff van ws selfs angesicht oder eigen liefde want gy en hebt geen meerder bedriechelijcker of betrecklijcker wese dat v beeter als dat anstaet. Siet vdr v ick segt v/der nz motwillen en voirwetens inde wterste duysternisse/ inden affgront der Hellen mettē Lucifer valle wilt. Ick wil onschuldich sijn v verdoemenisse. Dār om soe luistert naerstelijck alle weghe nae dat goede Woort Gods. Neemt an den Gheest/ sijn fracht versaeckt niet: Die getuychenisse in uwer herten binnen neemt waer. Soet niet weder v conscientie. Holt immer die vry ende onbeulect: dat is / blijft gestaedelijck in enen goeden wille en waerachtich ordel/ wildy van v conscientie verschoent ende niet beschuldicht sijn. Soe laet dan die doer gheen dinck te werke omwenden: uwer Godelijcker herten gedachten niet veranderen/ noch van Godes wille en goet opset oder duchdelijck voernemen trecken/ die waerheit niet tot logen maecten. Gelooft Godt ende gheen Mensch der niet herbergen oder goetwillich is: Wayet niet met alle wijnden: Sedt dyn herte vast ende onbeweechelijck opden gront der ewicheit: en laet v waerheit
ende

ende trouwe altijt geleyden: Gerechticheit
 ende vrede ymmermeer by v sijn/ Ghelick het
 wel sal ist dat ghy met die ewige wijsheit omz
 megaet / ende v herte lust an Godes kent
 nisse ende verstant heeft: Wie kant v dan bez
 letten?

Doch wie goetwillich is/
 wel ende selffs niet quaelijck wil/ der bidde als
 le wege om goede sinnen ende bysonder als v
 die quaede anwillen / befoeren off tentieren.
 Staet tot dier tijt vast: Liest ende verkiest dan
 niet dan het goede. Wilt niet anders bedencē
 off versinnen / geen beraet daer op nemen off
 ghy sijt al geuangen: Trijcke Gods onwaert.
 Dit moet willichlijck betoont sijn van alle die
 met Christo deel jnt rijcke der hemelen hebben
 willen. Want daer en is genen goeden raet/ge
 nen goeden sin oder wille dan allene in Godt
 doer Christum te verkrigen. Daerom soe hoort
 sijn stemme niet die vwe. Hy is du niet. Hy
 moet wassen/ ghy verminderen: Hy boeven/
 ghy vnder/ wt en te niet gaen in alles watstu
 sijst oder wesen wilst: want eigenwijsz moet
 onder / dat ist slot inder ewicheit. Niemet ter
 herten.

Soe buycht v ooren ende be
 geeft v herte willichlijck met blietschap tot des
SEKEREN Godes herte: uwen sin en wil in
BB iij Christus

Christus hant. Laet hy v maecten / wenden /
setten en keeren: leyde ende leeren als v hoeft /
berder / Koninck ende **HEER**. Siet toe dat
ghy gheen ongehoorsaemheit off wederpens
nheit tegen hem off sijn Woort met uwer her
ten oder ghedachten bewijst. Neemt ghy sulcs
ket niet sonder onderlaet voeren / alle weghen
sulcs te doen / hy maectet met v als hy will /
siet so en beroemt v sijnder niet / off te staen ons
der die salicheit / sonder onder de verdoemenis
se: daer ghy die doot ende helle alle weege in te
verwachten hebt / allen ogenblijcken tijts op
dencken moet: Vermits ghy een wor daer van
buyten Christum niet seecker oder vry aff sijt.

Oft dan geuiel dat ghy well
alle wege recht opset maecte en in goeden wil
le waert / dan geen macht totter vollendringin
ge geuoelde / soe en suldy daerom niet misshoes
pen in Godt / dan wel van v seluen: die ghy be
geuen off affgaen moet. Want waert dat ghijt
machtich waert om doen / eer gy v onmachtichz
volfoemelijck gheproefft hebbet / soe en sul
dy Godt niet toe recht loeuen oder prysen / van
v seluen all wat duncken willen: Noch oick kon
nen weeten wat macht ende kracht by Godt en
de mensch waer. Soe geeft ons de Vaeder eerst
dat te voren tonderuinden. Laetet met seggen
niet genoegh sijn / op dat onse goede wille daer
wt solde volfoemen / onse kracht vermeerdert
worden

13
werden wten gevoelen der franckheit. Daer
kompt oick wt een hertelijck berouwo ende leet-
wesen / kentenisse des goets wt donderuijns
dinge des quaets. Swelck in ons / Jae selffs
gelijckformich in die eerste geboirte des vlei-
ches natuyrlijck sijn onwederspreeckelijck.

Dies niet te min dat wil ick v
noch eenmael voerhouden / wat die maledictie
vry / die doot ende verdoemenisse loos / vande
verderffenisse bewaert dat leuen ende salicheit
ewelijck beeruē / een nieu mensch oder sijnt des
alderhoogsten / een erfgenaem Gods sijn wil
dat sal ende moet sijns selffs herte / Namelijck
sijn eygenwijßheit / kentenisse ende verstant:
Alle synen sin / wille / lust ende begeerte ganz
wth / ende Gods herte / Christus sin ende wils
le / lust ende begeerte jngaen. Ende dat is niet
dan ewich leuen ende licht / vruchede ende vrez-
de / Daermen sonder oitmoedicheit ende sacht-
moedicheit niet toefoemen kan. Welcker aart
oick niet sonder des Heeren woort en geest ver-
fregen wert. Daerom ten sy datstu die gelooff
hoop / ende begheerte tot Godt hebt / sulcken
geest ende aart des oitmoedicheits ende sacht-
moedicheits mit gedult anneemt / ghy en sul-
dat lyden oder Cruys Christi / doer welckmen
totter heerlicheit jngaet / niet konnen verdraes
ghen oder opneemen. Wildijt oeuert mede (v
te verwinne) ende die ganze werlt haer wese
BB v te ouert

te oeverkoemen/ soe lieft/ gelust ende begeert
den gheest der oitmoedicheit ende sachtmoedic
heit; Ende wert een kijndeken gelijck. Names
lijck gaet all dat ghy sijt vor/ ende niet en sijt in
Ende sulz dijn ziele rust vjnden.

Goedes almachtige Woort

off den verresenen Christum ingaen / en is ges
nen dooden boeckstaff/mer Gods ewige waer
heit ende vermoegende kracht / Godes sin en
wille/ aart/geest ende leuen ingaen/ Daer alle
dingen doer voertgebracht/ in vntholden / bes
schiet ende gedaen wert / ende sijn wesen van
ontfanghen moet. Hefft dar yemant lust ende
lieffde toe/ wille om sijn herte voert verderuen
en alle bedroech te bewaren/ der keere sijn ooge
oder gesichte van alle vleisch oder menschlijcke
gepeins. Dat is / de sinnen van alle cerdische
gedachten: want sy ydel ende bedrechelijck/ do
dende ende verderuende / tleuen der waerheit
verhinderende ende smenschen herte trecken
de sijn. Dan steltse tot dat geset en woort des
H E E K E N. Laet dat (Namelijck / Gods
sin ende wille) v lust ende leuen alle sijn reconz
terheit eenen doot werden. Siet toe ick segt v/
Peinst daerom off ghy wilt / In die waerheit
moet ghy benonden werden / off in die logen.
Daerom strijt ghy die gelouich ende goetwils
lich sijt tegen v eygen begeerlicheit en selfs sin.
Doet immer niet nae dat v / mer den H E E
K E uwen

Ruwen Godt welbenalt / beroomdy v vns
 der hem te staen off van sijn lichaem te sijn.
 Valt immer niet in uwe anuechtinge oder bes
 foringe. Verwint met v herte; staet ende valt
 in geender manieren. Holt stijff an ist dat ghy
 versocht wert. Laet v daer ouer niet verwons
 deren als off v yeet nieuws gheschiede/want
 het v nut / goet ende noot tot een proeue moet
 opfoemen : op dat gy v seluen ende dijn Heere
 gewijs ende secker werdest / Godes wonder
 werck verstaen moecht. Dit sal ende moet v ge
 wisselijck opfoemen / bysonder naeder tijt als
 ghy v all van gantzer herten Godt verloofft/
 Christo begeuen sijt / sijn Woort jnden geloue
 angenomen / alle menschen met v seluen ghes
 heelijck alst quaet jnder daet versaeckt ende ges
 laeten / niet dan tgoede verfoeren hebt. Als
 dan / eer niet / moet gy v herte totten strijt ende
 anuechtinge; tot lyden ende dulden bereiden;
 want daer doer sullen ende moeten wy / gelijck
 doer enen wech totter verwinninge / rusten / les
 uen ende vrede foemen. Schickter v toe / ten
 mach niet anders sijn.

Soe lange sal ons die befoer
 ringe / die anuechtinge / dat lijden en den stryt
 tot een versoeking by blyuen / bis wy gerecht
 Christo all geheell mede / een vleisch ende been
 met hem / gelijck ghesint te wille na sijn herte
 sijn / Op die welcken hy sonder ommeseen vry
 staen

staen en sich verlaeten mach. Dan tot soe lan-
ge werckt oder arbeit die **H E R E** an ons/
wie dat sulcks niet willich lyden off anneemen
wil/ is sijns niet waerdich. Daer nae hefft hy
sijn rust in ons als een vrom man in zijn wijff:
die synen sin en wille van herten ghelijck alle
wege bereit en geneicht is / daer nae soe loopt
dat wijff den man nae/ende volget hem gelijck
dat lichaem het hooft doet sonder tegenheit.

Siet hier toe moet men v nu
bidden/dan wat geltet off gy (die mijn woort
inder waerheit niet ghelooffelijck met betrou-
wen op en neemt) daer noch wel eens soe hers-
telijck om bidden ende naelopen sult: nochtans
niet tot dynen wille moegen koemē. Jae thien:
werff meer arbeiden om te genaecken / dan gy
oyt gesint ghewest sijt daer aff te wijcken ende
nu toe laet trecken / dryuen ende bidden: den
H E R E tot schande / vneere ende opwees-
finge sijns grimmeden toorns en onghenade.

Daromme mijn alderlieffste
soeket den **H E R E** diemijl hy te vijnden is
anroept synen naeme als hy nae by is: op dat
tet woort vanden Propheet ouer v niet en koes-
me/ daer hyse met sijnen swerde dreiget / alsoe
secht: Doen ick sprack hoorden gy niet: doen
ick riep gaff my niemant antwoort/sonder des
det hooftheit in mynen ogen: ende hebt verkos-
ren

ken / dat my myſſhaeget heſſe. Vorder: Want
ghy mynen raet veracht / mijn ſtraffinge voer
niet holt / ſoe wil ick oock ws jaemers ende ver-
deruens belachen ende v beſpotten als oetier v
kompt dat gy ontſeet zc. Dan ſuldy my anros-
pen / mer ſal v geen ſins verhooren. Neemet
ter herten / gy ſtolte heiligen.

Dan yſſer yemant der met
Godt eens ten goede niet ten quaede ghesint
Chriſtum dat almachtige goede Woordt inges-
lijſt: Namelijck / mede ende niet tegen is / der
ſal ſick der redenen oder in mijn vermaninge /
leringe ende onderwysinghe vorblyden / den
H E E R E Godt hoochlijck louen: ende des
ſeluen ghelijck an ſynen naeſten (den hy jnden
geloewe ende lieffde der waerheit oeuertreffit)
oeffenen / als een recht op Jeſrelijt off wercks
man des Heeren / ende mede hulper Gods en
Chriſti / tot ſtichinge ende beteringe der ghes-
meinten / dat Lichaem Chriſti: Ende ſal oick
ſijn herte mit mijn herte jnder waerheit eensges-
ſint doen / op dattet Godt alles in allen ſy / en
niemant ſick ſeluen leene / eere oder diene / dan
allene den **H E E R E** ouer al heilich ende ges-
benedijt jnder ewicheit.

Dieſe woorden werden well
lichtelijck geſchreuen: ſnelder ghesproocken /
ouerſt ſijn daarmede niet gedaen. Ende ſoe lan-
ge hes

ge het seluige van herten / met eenen stantuaast
gen sin / goetwillich met vriecheden niet gedaē
en wert / soe wert die mensche / sy wie hy wyl /
buyten Gods vruntchap / sonder Christus inde
verdoemenisse beuonden: Lieve sietet in: liech
noch en bedriecht v seluen doer eigens
wijßheit ende goerdunckenheit
langher niet: Naedien
gyt doch self in ee
nen ādere
haer.

Ontwaectet recht op / wert
wacker van herthen en staet
op van den dooden
sō sal v Christus
verlichten.

Waaaaaect / waaect /
waect / waect ende bidt: siet toe
laet v niet verwinen: valc
niet in bekoeringhe
en stricken des
Duuels.

Wthgegaen.

1545.

Register

1. van menniger leijart des menschen vianit
2. waarom die dot den Alden bitter gevalt den den jüngen
3. Strave ende ferre
4. Strave ende ferre
5. Strave ende ferre
6. wardo die mensch van goedt geschapen, is
7. vermaninge en sekre, om het g van Goedt te Cissen En Begeren
8. hodie mensch van Goedt gevalt en op wat mannier hie wederom to goedt te brengen
9. van dat vergaen en navolgen blieven en vergan moet
10. stemlick gesproken so bena be com merde sielen
11. warning en ferre
12. En richt en Goetlick kind der tucht beide vor oet en jüng

13. van Godes en Des menschen
Kennis, samps harden. bejder
voert brengen
14. hoe hie sien moet die gebott
en overiecht over en Ander
rechtlick heben of bringen mach
15. vant Och sien art en Eigenschaps
16. Wie men voert en van herten
frouwen en bie den hant
nemen &
17. homen sich in desen gevarlickon
tiden inder weelt hebben
en dragen sall
18. en onder schiet te kennen die
vrom en onvrome &
19. van die ongerechte en ge-
rechte prädicanten
20. van dat rechte ware Sion
en jerusalem. en warhachtig
Bericht

vann maniger hrij art des mensche vanden
warom die doot den Alden bittend falt dan
den Jongen

Araffe unde huer dat 1

Araffe unde huer dat 2

Araffe unde huer dat 3

war to an vni die mensche van G yschard
Iff

ho die mensche van G yschallen

van dat veygen an na volgen bliuen unde
veygen moet

tot den benamden veygen siken

warwinge unde huer

en recht en godlike kind knicht

van Gb und des menschen Pentnis 13. leff.

ho die sijn moet die gebot en onyge 14

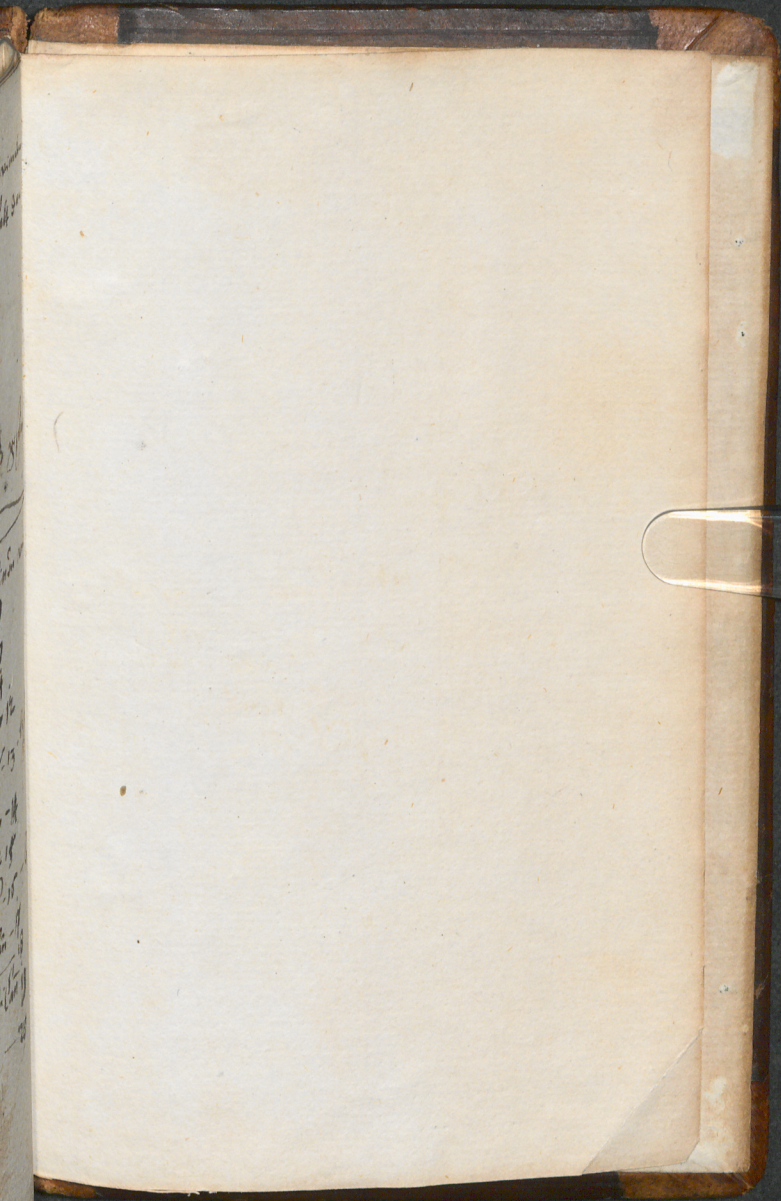
vant oye sijn out en ygesoffe 15

wie men vortan van herten bocher 15. leff

ho men sijn tot die sijn tijden siben 17

een aff sakenwinge
van die veygen en yge yge die van 18

vant rest sijn unde Jerusaleum 19

MANET

IN

AETERNV

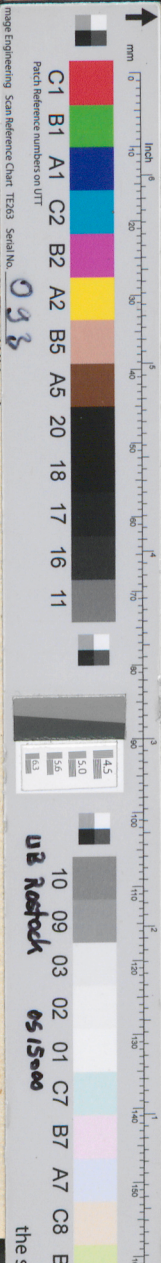
XX Tractate,
Rostock,
1539-1545.

Ff-

6554¹-20

Psalm
Zesai
Wien j
ende kl
sullende
sent wa
wt den
een mac
volck. **E**
Zesai.

nt oick inder hoochten der berghen/
n/ vruchtbaer ende swaer ghelaeden
at sijn geruisch / wie den Cederen op
/ sijn sal / die vanden windt beroert
soe salt toenemen ende wassen inden
ie dat gras opten velde.
er wort hier die Schrifftgeleerde gez
ter die Raetsbeer/ die een veruoegen
baer blyuen die meisters die de jonge
Daer en sult ghy niet seen een volck
nder dieper spraecken / off in hoeger
mensen / diemen niet verstaen en
een vreemder tonge/ diemen niet be
f vermercken kan/ als wel een rechte
raecke wten monde Gods inder waer
en jnt herte ende niet allene in de oren
naemelijck/ in Zion: Demen dan glo
chynende seen sal/ een hoofstade on
rijlijcker scesten. Daer sullen dijn D
usaelem seen / die heerlijcke Woening
utte die nimmermeer en sall veruoert
ckt werden / als well voertijts ghes
want sy foemen sijn tot die rechte vol
entenisse des ewigen waerheits een
s Heilighen hemelschen verstants
aer gheen loogen off bed:och toe en
re inder ewicheit achter afstan mot.
erstaen by een kint ende man/ dat ten
te leyden ende wijs te maecken is/
wit ende wit swart: goet quaet ende
quaet